

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Засновано у 2013 році

Рівне – 2019

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 12

Founded in 2013

Rivne – 2019

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 3 від 28 березня 2019 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

2. Klimov E. A. Psihologiya professionalnogo samoopredeleniya / E. A. Klimov. – M. : Akademiya, 2007. – 302 s.
3. Markova A. K. Psihologiya professionalizma / A. K. Markova. – M. : Mezhdunar. gumanit. fond «Znanie», 1996. – 312 s.
4. Metelska N. I. Profesiina samosvidomist maibutnikh pedahohiv yak skladova yikh profesiinoho samovyznachennia / N. I. Metelska // Psykholohiya i osobystist. – 2015. – № 2 (8). – s. 280–291.
5. Mikhno K. O. Struktura profesiinykh uiavlen ta metody yikh vyvchennia / K. O. Mikhno // Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seria: Sotsiologiia. Psykholohiia. Pedahohika. – 2005. – № 22–23. – S. 85–88.
6. Semenova E. A. Predstavleniya o professii psihologa u studentov zaочноy formy obucheniya [Elektronnyy resurs] / E. A. Semenova // Almanah sovremennoy nauki i obrazovaniya. – 2010. – № 3 (34), ch. 1. – S. 181–183. – Rezhim dostupa : www.gramota.net/materials/1/2010/3-/56.html.
7. Turynina O. L. Psykholohichni osoblyvosti profesiinoho samovyznachennia uchniv profilnykh pedklasiv : dis. ... kand. psikhol. nauk : 19.00.07 / O. L. Turynina. – Kyiv, 1997. – 218 s.
8. Shevchenko N. F. Stanovlennia profesiinoy svidomosti praktychnykh psykholohiv u protsesi fakhovoi pidhotovky : monohrafiya / N. F. Shevchenko. – Kyiv : Milenium, 2005. – 298 s.

O. Hlavinska, L. Novik REALIZATION OF PROFESSIONAL BELONGING FUTURE PSYCHOLOGISTS

This study outlines the current issue of the future psychologists' readiness to vocational self-determination and career. It is well-known that the structure of vocational self-determination includes vocational activity, vocational self-consciousness, vocational self-regulation, and important vocational characteristics. Specialist vocational self-consciousness consists of career ideas, emotionally firm and rationally motivated attitude towards activities, other people, yourself, and surrounding at all. The author studies the phenomena of idea about the career as a personal, complicated, and practical mechanism that is an indicator of human experience, a component of vocational self-consciousness. Career idea is interpreted as a vocational constituent based on personal social ideas. These ones are principally developed as a result of individual ideas transformation, sets and social stereotypes towards specific kind of vocational activity. Among career ideas the author singles out such three interdependent structural components as the idea about personality as a specialist and about yourself as a coordinator of vocational activity; idea about the content and conditions, difficulties and tasks of vocational activity; idea about own career future. This paper provides the analysis of ideas about future psychologist career. The results demonstrate that career images and ideas do not appear by themselves. It is the product of personal self-cognition. Being influenced by vocational knowledge, skills, vocational readiness and adjustment, interpretation of the own possibilities, characteristics and distinctness of vocational role and coordinator of vocational activity these products can be transformed, filled up, expanded, and specified. The results revealed in the process of study show that it is necessary to conduct psychological influences focused on the development of self-consciousness vocational substructures and development of the appropriate psychological conditions to optimize the process of personally mature specialist formation in the context of studying at higher educational institutions.

Key words: vocational career, vocational self-determination, vocational consciousness, career idea, the future psychologists.

УДК 376

Н. З. ДЕРЕВ'ЯНКО

**РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ**

У статті здійснено теоретичний аналіз понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне освітнє середовище», «просоціальна поведінка». Розкрито тлумачення, принципи та засади інклюзивного освітнього середовища. Здійснено аналіз потенціалу інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальних поведінкових стратегій учасників освітнього процесу. Зроблено припущення, що здорові діти в умовах інклюзивного навчання проявляють більше співчуття, співпереживання, розуміння, і допомоги один одному, що тим самим сприяє розвитку про соціальних стратегій.

Ключові слова: інклюзія, освіта, інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, просоціальна поведінка.

В статтє осуцествлєн теоретический анализ понять «инклюзия», «инклюзивное образование», «инклюзивная образовательная среда», «просоциальное поведение». Раскрыты толкования, принципы и основы инклюзивной образовательной среды. Осуцествлєн анализ потенциала инклюзивной образовательной среды для развития просоциальных поведенческих стратегий участников образовательного процесса. Сделано предположение, что здоровые дети в условиях инклюзивного обучения проявляют больше сочувствия, сопереживания, понимания, и помощи друг другу, что тем самым способствует развитию просоциальных стратегий.

Ключевые слова: инклюзия, образование, инклюзивное обучение, инклюзивная образовательная среда, просоциальное поведение.

Постановка проблеми. Просоціална поведінка за дослідженнями вчених формується в дошкільному і молодшому шкільному віці і продовжує розвиватися в дитинстві, підлітковому і юнацькому віці. Саме тому перед закладами освіти стоїть завдання формування та розвитку просоціальної поведінки (prosocial behavior) учасників освітнього процесу.

Особливо це стосується осіб підліткового віку, адже їх необхідно навчити контролювати свої агресивні, асоціальні схильності. Формування безпечної просоціальної поведінки особи покликане забезпечити інтеграцію знань і навичок (саморегуляція, навички ухвалення рішень, самоконтролю, самооцінки і ін.), соціально значимих якостей (толерантність, патріотизм, співчуття, допомога, співпраця, порятунк, захист і ін.) в єдину систему, визначальну психологічну готовність особистості до вчинення дій, якій будуть приносити користь іншій людині та суспільству загалом [13]. Тому актуальною наразі залишаються проблема дослідження потенціалу освітнього середовища, зокрема інклюзивного, для розвитку про соціальної поведінки підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку просоціальної поведінки присвячено багато наукових досліджень. Зокрема її розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники, такі як К. Абульханова-Славська, В. Абраменкова, С. Адлер, Дж. Бендор, Б. Братусь, Ф. Василюк, Дж. Вотсон, П. Кропоткін, Н.В. Корчакова [10], В. Куницина, О. Леонтєв, А. Маслоу, Р. В. Павелків, С. Рубінштейн, В. Русалов, В. Ядов, І. Ялом та інші. Загальні теоретичні та практичні аспекти інклюзивної освіти та навчання дітей з особливими освітніми потребами було досліджено Л. Будяк, А. Колупасєвою, Л. Коргун, Н. Тепловою, Т. Соловійовою, І. Макаренко, С. Іноземцевою, Є. Ісаєвою, О. Василенко та ін. Однак, незважаючи на низку досліджень, залишається нерозглянутою проблема потенціалу інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.

Мета статті – розкрити особливостей інклюзивного середовища та обґрунтувати його роль для розвитку про соціальної поведінки старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації поставленої мети звернемося до аналізу понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне освітнє середовище», «просоціална поведінка».

«Інклюзія» в буквальному розумінні означає (англ. *inclusion* – включення, франц. *inclusif* – включаючий в себе, лат. *include* – заключаю, включаю) – процес реального включення всіх громадян, якімають труднощі у психофізичному розвитку, в активне суспільне життя [3].

У посібнику «Індекс інклюзії» зазначають, що існує вужче й ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю в загальноосвітні заклади освіти. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає в позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня [7]. Ідея інклюзивного навчання належить Л. С. Виготському, він вважав, що середовище має бути джерелом психічного розвитку особистості. Важливе значення в теорії інклюзивної освіти, як зазначає І. Б. Кузава, займає діагностичне вивчення впливу середовища на розвиток дитини з психофізичними порушеннями. Адже кожен учасник інклюзії потребує створення умов для свого розвитку та освіти. З одного боку, здорові діти повинні навчитись приймати «особливих» однолітків, а з іншого – для дітей із обмеженими можливостями здоров'я мають бути створені спеціальні умови їх розвитку та освіти в інклюзивному середовищі [10, с. 316].

Інклюзивне освітнє середовище трактується у нормативних документах та працях учених по рівному:

– сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [6];

– це система різнопланових соціальних контактів і конструктивної співпраці учасників навчально-виховного процесу з динамічним розвитком його компонентів для забезпечення якісної освіти та соціалізації дітей і молоді з обмеженими фізичними потребами [5];

– середовище, де всі учні, незалежно від своїх освітніх потреб, здатні вчитися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, удосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною загального співтовариства [9];

– середовище, в якому діти можуть взаємодіяти, спілкуватися і розвиватися відповідно до своїх можливостей [4].

Таким чином, спільним у всіх визначеннях є те, що інклюзивне середовище передбачає спільне навчання учнів з різними потребами з метою соціалізації та розвитку усіх учасників освітнього процесу.

Основними принципами інклюзивної освіти полягають у тому, що:

– усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, попри певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

– заклади освіти мають: визнавати і враховувати різні потреби дітей, узгоджуючи різні види і темп навчання; забезпечити якісну освіту для всіх, розробивши відповідні освітні програми, стратегії викладання, використовуючи ресурси та партнерські зв'язки зі своїми громадами;

– діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка сприяє забезпеченню успішності процесу навчання;

– інклюзивні заклади формують солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми ровесниками.

Інклюзивна освіта включає визнання рівної цінності для суспільства всіх дітей і педагогічних працівників, а також:

– підвищення ступеня участі дітей в освітньому процесі й заходах поза закладом освіти та одночасне зниження рівня ізоляції окремих дітей;

– зміни в політиці закладу освіти, практиці та культурі з метою приведення їх у відповідність з різноманітними потребами дітей, які навчаються в закладі освіти;

– подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами;

– аналіз і вивчення можливостей подолання бар'єрів і покращення доступності закладів освіти для окремих категорій дітей;

– переконання, що відмінності між дітьми – це ресурс, що сприяє педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати;

– визнання прав дітей на отримання освіти у закладах освіти, розташованих за місцем проживання;

– визнання ролі закладів освіти не тільки в підвищенні академічних показників дітей, а й у розвитку місцевих громад;

– розвиток партнерських відносин між закладами освіти і місцевими громадами [2].

Насправді, усі заклади системи дошкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти повинні бути інклюзивними, тобто забезпечувати максимальну участь в освітньому процесі для всіх його учасників, у тому числі для дітей/ осіб з особливими потребами. Оскільки в Україні інклюзивна освіта все ще знаходиться на етапі свого становлення, інклюзивними навчальними закладами називають ті, в яких навчаються діти з порушеннями розвитку в інклюзивних групах/класах [8, с. 11].

Одним з найважливіших механізмів соціального становлення особистості є освіта. Неабияку роль у цьому відіграє просоціальна поведінка, а саме її розвиток в процесі навчання. Просоціальна поведінка – це система дій та вчинків особистості, зумовлена свідомим прийняттям соціально значущих норм і цінностей, умінням конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, несприйнятливостю до ризикованих способів полісуб'єктних взаємодій, здатністю до самореалізації у різних видах соціально значущої діяльності [14, с. 13]. В умовах інклюзивного навчання важливим залишається потенціал створеного середовища для розвитку просоціальних поведінкових стратегій усіх учасників цього процесу. Так, теоретичний аналіз результатів наукових досліджень показав, що ставлення здорових людей до інвалідів має загалом подвійну природу, з одного боку воно характеризується як відверто негативне, у якому переважають неприйняття і ворожість, з іншого – як співчутливе, сповнене симпатії [1]. Однак, як зазначає Т. Л. Панченко, ці дані дають можливість в цілому охарактеризувати ставлення здорових учнів до своїх однолітків-інвалідів як позитивне, а також науковець припускає, що в закладах освіти інклюзивної орієнтації створюється сприятливий соціально-психологічний клімат, що, у свою чергу, позитивно впливає на процес їхньої інтеграції в освітнє середовище, на соціальний, інтелектуальний та емоційний розвиток [2, с. 329].

На думку О. А. Силаєвої та П. А. Кислякова інклюзивне навчання володіє великим потенціалом у формуванні просоціальної поведінки. Вони пояснюють це тим, що здорові діти в

умовах інклюзивного навчання проявляють набагато більше співчуття, співпереживання і розуміння, вони стають більш терплячими. Включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес покликане також змінити установки дорослих (педагогів, батьків) на дітей – у всіх дітей є особливості, особливі освітні потреби [13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведений теоретичний аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що інклюзивне освітнє середовище володіє потужним потенціалом для розвитку особистісних якостей усіх учасників освітнього процесу. Дотримання його принципів дозволяє стверджувати, що створена атмосфера сприяє вихованню толерантності, соціальної компетентності, гуманності. В умовах інклюзії діти зі звичайними потребами вчаться допомагати іншим, тим самим розвивають просоціальність. Тому, перспективою подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо емпіричне дослідження рівнів розвитку просоціальності підлітків в умовах інклюзивного навчання та заклад загальної середньої освіти, а також здійснення порівняльного аналізу отриманих даних.

Список використаних джерел

1. Актуальные проблемы специальной психологии в образовании : сб. докл. межрегион. науч.-практ. конф. : в 2-х ч. – Новосибирск, 2002. – 450 с.
2. Горбенко І. Як створити інклюзивне середовище у закладі освіти [Електронний ресурс] / І. Горбенко. – Режим доступу : <http://d-grand.com/inforaciiny-portal/iak-stvoriti-inkliuzivne-seredovishche-u-zakladi-osviti>
3. Дефектологічний словник : навч. посіб. / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова ; [упоряд. В. М. Тімашова]. – Київ : МП «Леся», 2011. – 528 с.
4. Єжова Т. Є. Толерантне освітнє середовище інклюзивного навчального закладу як умова соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності [Електронний ресурс] / Т. Є. Єжова. – Режим доступу : <http://koris.com.ua/other/3054/index.html?page=4>.
5. Задіранова Г. В. Розвиток дитини з обмеженнями життєдіяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища [Електронний ресурс] / Г. В. Задіранова. – Режим доступу : <http://koris.com.ua/other/3054/index.html?page=63>.
6. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] : Закон України від 19.01.2019. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : посібник / [Тоні Бут] ; пер. з англ. – Київ : Видавн. дім «Плеяди», 2015.
8. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків / уклад. : Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. – Київ, 2016. – 68 с.
9. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини [Електронний ресурс] / І. О. Калініченко. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apn/2012_9/kalinich.PDF.
10. Корчакова Н. В. Просоціальність особистості: становлення та розвиток: монографія / Н. В. Корчакова. – Рівне: Волинські обереги. – 2017. – 440 с.
11. Кузава І. Б. Роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку / І. Б. Кузава // Педагогічна освіта : теорія і практика. – 2012. – Вип. 11. – С. 315–318.
12. Панченко Т. Л. Психологічна безпека інклюзивного освітнього середовища / Т. Л. Панченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 28. – С. 327–332.
13. Силаева О. А. Психолого-педагогические основы формирования просоциального поведения личности в образовательных системах [Электронный ресурс] / О. А. Силаева, П. А. Кисляков // Студенческий научный форум : материалы VII Междунар. студен. науч. конф. – Режим доступа : <https://scienceforum.ru/2015/article/2015017207>"> [https:// scienceforum.ru/2015/article/2015017207](https://scienceforum.ru/2015/article/2015017207)
14. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : монографія / В. І. Кириченко, О. О. Єжова, В. Б. Нечерда та ін.; за заг. ред. В. І. Кириченко. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2016. – 244 с.

References

1. Aktualnye problemy spetsyalnoi psykholohyy v obrazovanyy : sb. dokl. mezhrehyon. nauch.-prakt. konf. : v 2-kh ch. – Novosybyrsk, 2002. – 450 s.

2. Horbenko I. Yak stvoryty inkliuzyvne seredovyshe u zakladi osvity [Elektronnyi resurs] / I. Horbenko. – Rezhym dostupu : <http://d-grand.com/inforaciiny-portal/iak-stvoriti-inkliuzivne-seredovishche-u-zakladi-osviti>
3. Defektolohichni slovnyk : navch. posib. / za red. V. I. Bondaria, V. M. Synova ; [uporiad. V. M. Timashova]. – Kyiv : MP «Lesia», 2011. – 528 s.
4. Yezhova T. Ye. Tolerantne osvitnie seredovyshe inkliuzyvnoho navchalnoho zakladu yak umova sotsialnoi rehabilitatsii ditei z obmezhenymy mozhlyvostyamy zhyttiediialnosti [Elektronnyi resurs] / T. Ye. Yezhova. – Rezhym dostupu : <http://koris.com.ua/other/3054/index.html?page=4>.
5. Zadiranova H. V. Rozvytok dytyny z obmezhenyamy zhyttiediialnosti v umovakh inkliuzyvnoho osvitnoho seredovysheha [Elektronnyi resurs] / H. V. Zadiranova. – Rezhym dostupu : <http://koris.com.ua/other/3054/index.html?page=63>.
6. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» : Zakon Ukrainy vid 19.01.2019 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. Indeks inkliuzii: rozvytok navchannia ta uchasti v zhyttiediialnosti shkil : posibnyk / [Toni But] ; per. z anhli. – Kyiv : Vydavn. dim «Pleiady», 2015.
8. Inkliuzyvna osvita vid A do Ya: poradnyk dlia pedahohiv i batkiv / uklad. : N. V. Zaierkova, A. O. Treitiak. – Kyiv, 2016. – 68 s.
9. Kalinichenko I. O. Osoblyvosti formuvannia inkliuzyvnoho osvitnoho seredovysheha dlia zabezpechennia vsebichnoho rozvytku dytyny [Elektronnyi resurs] / I. O. Kalinichenko. – Rezhym dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apn/2012_9/kalinich.PDF.
10. Korchakova N.V. Prosocial'nist` osoby`stosti: stanovlennya ta rozvy`tok: monografiya / N.V.Korchakova. –Rivne:Voly`ns`ki oberegy`. –2017. – 440 s
11. Kuzava I. B. Rol inkliuzyvnoho seredovysheha u formuvanni osobystosti doshkilnykiv, yaki potrebuut korektsii psykhofizychnoho rozvytku / I. B. Kuzava // Pedahohichna osvita : teoriia i praktyka. – 2012. – Vyp. 11. – S. 315–318.
12. Panchenko T. L. Psykholohichna bezpeka inkliuzyvnoho osvitnoho seredovysheha / T. L. Panchenko // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia. – Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2014. – Vyp. 28. – C. 327–332.
13. Sylaeva O. A. Psykholoho-pedahohycheskye osnovy formyrovannia prosotsyalnoho povedenya lychnosti v obrazovatelnykh systemakh [Elektronnyi resurs] / O. A. Sylaeva, P. A. Kysliakov // Studencheskyi nauchnyi forum : materyaly VII Mezhdunar. studen. nauch. konf. – Rezhym dostupa: <https://scienceforum.ru/2015/article/2015017207>><https://scienceforum.ru/2015/article/2015017207>
14. Formuvannia prosotsialnoi povedinky uchniv v umovakh preventyvnoho vykhovnoho seredovysheha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu : monografiia / V. I. Kyrychenko, O. O. Yezhova, V. B. Necherda ta in. ; za zah. red. V. I. Kyrychenko. – Ternopil : TzOV «Terno-hraf», 2016. – 244 s.

N.Z. Derevyanko THE ROLE OF THE INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR THE DEVELOPMENT OF PROSOTIAL BEHAVIOR OF ADOLESCENTS

In the article the theoretical analysis of the concepts of «inclusion», «inclusive education», «inclusive educational environment», «prosocial behavior» is carried out. It is determined that there is a narrower and broader understanding of inclusive education. A closer understanding of inclusion is the "inclusion" of children with special educational needs and children with disabilities in educational institutions of general education. Wider understanding of inclusive education is a positive attitude to the diversity of students, the appreciation and consideration of the differences of each student. The interpretation, principles and principles of an inclusive educational environment are revealed. The analysis of the potential of the inclusive educational environment for the development of prosocial behavioral strategies of participants in the educational process is carried out. It is determined that one of the most important mechanisms of social formation of the individual is education. An important role in this is played by the development of prosocial behavior. It is assumed that healthy children in the context of inclusive education show more sympathy, empathy, understanding, and help each other, thus contributing to the development of pro-social strategies. The prospect of further research in this area is considered an empirical study of the levels of development of the prosociality of adolescents in the conditions of inclusive education and the institution of general secondary education, as well as the implementation of a comparative analysis of the data.

Key words: *incluence, education, inclusive education, inclusive educational environment, prosocial behavior.*

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як механізм особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.....	5
Артемова О.І. Соціально-психологічні чинники входження молоді у субкультурний простір.....	11
Бабій М. Ф. Розвиток інтелектуальних здібностей у процесі навчально-ігрової взаємодії.....	15
Безлюна В.І., Осьмак Л.П. Психологічний аналіз стратегій міжособистісної взаємодії підлітків.....	20
Богач О.В., Кіршо С.М. Психологічні передумови порушення академічної доброчесності у студентській спільноті.....	26
Волинець Н.В. Порівняльний аналіз особливостей особистісного благополуччя прикордонників та фахівців інших професійних спільнот в залежності від стажу роботи.....	33
Вронська В.М. Особливості психологічної компетентності медичної сестри дошкільного навчального закладу.....	41
Главінська О.Д., Новік Л.О. Усвідомлення майбутніми психологами професійної належності.....	45
Дерев'яно Н.З. Роль інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.....	50
Джеджер К.В. Комунікативні уміння як чинник конкурентоспроможності майбутнього вихователя.....	55
Джеджер О.В. Емоційне переживання як детермінуючий чинник результативності навчальної діяльності студентів.....	60
Журавльова Л.П., Мужанова Н.В. Динаміка ціннісно-сислової сфери учасників субкультур.....	66
Злагодух В.В., Буняк А.С. Психологічні особливості самоставлення у підлітків з проявами віктимної поведінки.....	71
Ivashkevych E., Yatsjuryk A. The diagnostics of the development of social intelligence of the person using proverbs and sayings.....	77
Ічанська О.М., Гірчук О.В. Особливості емпатії студентів-психологів на різних етапах професійної підготовки.....	82
Камінська О.В., Дружиніна І.А. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів під час навчання у ЗВО.....	87
Камшеко К.І. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя гомосексуальної особистості.....	93
Каряка І.В. Гендерні ознаки прояву стресостійкості працівників авіаційних організацій.....	98
Кириченко В.В. Інваріантна модель фахових компетентностей державного службовця.....	103
Корчакова Н.В. Психологічні механізми вікової генези просоціальності особистості.....	108
Коць М.О., Ятчук Т.М. Специфіка діагностики особистісної сфери підлітків з особливими освітніми потребами.....	115
Кравченко С.І. Трактатування явищ суспільної єдності в сучасній психології.....	121
Крижановська З.Ю., Мірченко С. Мотиваційний компонент самореалізації в спортивній діяльності.....	127
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Гідність та мораль: філософсько-психологічний зміст.....	131
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психотерапія дітей та підлітків: традиції та сучасні підходи.....	137
Магдисюк Л.І., Павлова Б.В., Пасічко В.В. Міжособистісне спілкування та його вплив на функціонування осіб пізньої зрілості.....	142
Магдисюк Л.І., Рубцова І.О. Психологічні особливості виникнення тривожності у безробітних.....	147
Маслова В.А. Соціально-психологічні чинники забезпечення саморегуляції емоційних станів менеджерів освіти.....	152
Михальчук Н.О., Примачок Л.Л. Психологічні особливості корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом.....	158
Мушкета Р., Кіндрат П.В., Демчук О.О. Педагогічні впливи у спортивних неформальних угрупованнях як метод соціалізації молоді.....	164
Назаревич В.В., П'ясецька О.В. Остракізовані ознаки аутоагресивної поведінки підлітків.....	168
Павелків В.Р. Зміна рівня вираженості особистості деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи.....	176
Подкопасва Ю.В., Гірчук О.В. Умови формування та трансформації самоставлення у дітей і підлітків.....	184
Рудь Г.В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці.....	190

Сечейко О. В. Динаміка прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами.....	196
Скрипка А.І. Теоретико-методологічні проблеми дослідження ставлення підлітків до учасників булінгу (на прикладі учнів військового ліцею).....	203
Созонюк О. С. Методологічні основи структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи.....	207
Сторож О. В. Теоретичний аналіз етапів творчої соціалізації особистості.....	212
Трибулькевич К. Г. Молодіжні організації та субкультури в українській незалежній державі: потенціал впливу на становлення особистості студентського лідера.....	217
Хомич І. С. Особливості соціально-психологічної компетентності молодших школярів у сфері нормовідповідності власної поведінки.....	223
Шевченко Р. П. Субдепрессивное состояние у студентов высших учебных заведений специальности морского и речного транспорта.....	228
Яцина О. Ф. Практики батьківства і «не-батьківства»: реалії постмодерної соціальності.....	233
Відомості про авторів	240

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 12

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019

Підписано до друку 28.05.2019 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 28,37. Наклад 300. Зам. № 42.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97

e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.